

"ואל ארץ גלעד ולבנון אביאם"

מכלל חמדת הארץ - זו החמדה לגילוי כבודו ית' אשר עתיד להאיר את כל פני הארץ המובטחת באור הקדושה העליונה. הר הלבנון הינו חלק בלתי נפרד מגופה של ארץ ישראל, והוא חלק מרכזי מהארץ המתוארת בתורה ובנביאים, ונזכר פעמים רבות הן בגבולות הארץ, והן בנבואות הנביאים על ארץ ישראל.

מתוך חמדת לבב ועיניים צופיות ליום אשר נזכה להתגשמות הבטחת הארץ בכל גבולי קדושתה אשר אמר הקב"ה לאברהם אבינו, ננסה במאמר שלפנינו לגעת בקצרה בענייני הרי הלבנון, צורתו, שטחו, מיקומו ומראהו, ובדבר ייחודיות מעלתו.

הקדמה: צורתו של הלבנון

בתחילה נבא להכיר את צורתו הכללית של הר הלבנון:

מבחינה טופוגרפית הר הלבנון הוא הר ענק המורכב משלשה רצועות אורך - שני רכסים מקבילים, וביניהם בקעה ענקית, כשכיוונם הכללי של כל הרצועות הוא צפון-דרום, עם נטיה למזרח-מערב.

הרצועה המערבית: הר הלבנון

ההר המכונה כיום 'הר הלבנון' (בארמית: לִיבְנֹן, בערבית: לוּבְנֹן) הוא למעשה רכס הרים שאורכו מדרום לצפון הוא 1700 ק"מ ורוחבו המקסימלי (בין טריפולי לקאראייב) הוא 45 ק"מ. הפסגה הגבוהה ביותר ברכס היא הר 'קורנת א-סוודא' שגובהו 3,088 מטר. זהו ללא ספק ה"לבנון" הנזכר עשרות פעמים במקרא.

רכס הלבנון משופע בעצי אורן, אלון, וארז הלבנון. בעבר יערות עצומים השתרעו על כל שטח ההר, ועל כן במקרא הלבנון הוא סמל ליער, ככתוב "וּלְבָנוֹן אֵין דִּי בָעַר וְחֵיתוֹ אֵין דִּי עוֹלָה" (ישעיהו פרק מ פסוק טז), אך במשך הדורות היערות הצטמצמו מאוד עקב כריתה מאסיבית.

המורדות המזרחיים של ההר יורדים בחדות לבקעת הלבנון וכמעט שאינם מיושבים.

מקור השם לבנון: השם "לבנון" ניתן ודאי משום לבנוניתו של פסגת ההר, הן מחמת לובן השלג המכסה אותו ברוב ימות השנה, ועליו נאמר: "הַיַּעֲזֹב מִצּוֹר שְׂדֵי שֶׁלֶג לְבָנוֹן" (ירמיהו פרק יח פסוק יד), וכמו שתרגם יונתן שם "כְּמָה דְלִית אֶפְשָׁר דִּיפְסוֹק מִי תֵלַג דְנַחֲתִית עַל חַקְלֵי לְבָנוֹן". והן מחמת לובן אבני הגיר החשופים מחורש מעל קו השלג והמבהיקים בלובנם למרחוק גם בקיץ (ראה בתמונות).

הרצועה האמצעית: בקעת הלבנון

מזרחית להר הלבנון נמצאת "בִּקְעַת הַלְבָנוֹן" (יהושע יא יז, יב ז), ובערבית: ה"בקאע", אורכה כ-120 ק"מ, ורוחבה הממוצע כ-16 ק"מ. בבקעה זורמים שני נהרות:

1. נהר ה'ליטאני' הזורם ממרכזה ודרומה, עד לסוף הבקעה (לא הרחק מהעיר מטולה), שם הוא פונה בחדות מערבה עד שפכו אל הים צפונית לעיר צור.
2. נהר ה'אורונטס' (נקרא גם עאסי/עאצי) הזורם ממרכזה וצפונה, ממשיך לכל אורך 'הרי אנסריה' (כמדינת סוריה), ונשפך לים בצפונם (מדינת טורקיה).

מראות

הבקעה

וההרים

הרצועה המזרחית: הרי "מול הלבנון"

מזרחה לבקעה, מתנשא רכס הרים מקביל להר הלבנון, באורך של 150 ק"מ.

רכס זה מחולק לשנים, חלקו הדרומי הוא "הר חרמון" ללא ספק, אורכו הוא 60 ק"מ, עד שהוא יורד ומשתפל אל אפיקו של נהר 'ברדה'¹ שהוא ב'עמק' שגובהו 1200 מטר "בלבד", ופסגתו היא בגובה של 2814 מטר².

משם וצפונה נמשך עוד רכס הרים גדול (שפסגתו בגובה של 2629 מטר), רכס זה מכונה כיום בעברית "מול הלבנון". אמנם שם זה אינו במקרא או בחז"ל, כך שלכאורה יש להחשיבו או כחלק מהחרמון, או כחלק מהר הלבנון, ואכן שמו בערבית הוא: "גיבל לובנן א-שרקיה" כלומר "הרי הלבנון המזרחיים"³.

"...נמצא קרוי ארבעה שמות, וכי מה צורך לבאי העולם לכך?"

אלא שהיו ארבע מלכיות מתכתשות עליו - זו אומרת: "יקרא על שמי", וזו אומרת: "יקרא על שמי", והלא דברים קל וחומר: אם פסולת הרי ישראל ארבע מלכיות מתכתשות עליה, קל וחומר לשבחה של ארץ ישראל!"

² פסגה זו היא בגבול מדינות סוריה ולבנון. כרגע הפסגה הגבוהה ביותר הניתנת לגישה חופשית ליהודים היא בגובה 2,236 מטרים מעל פני הים.

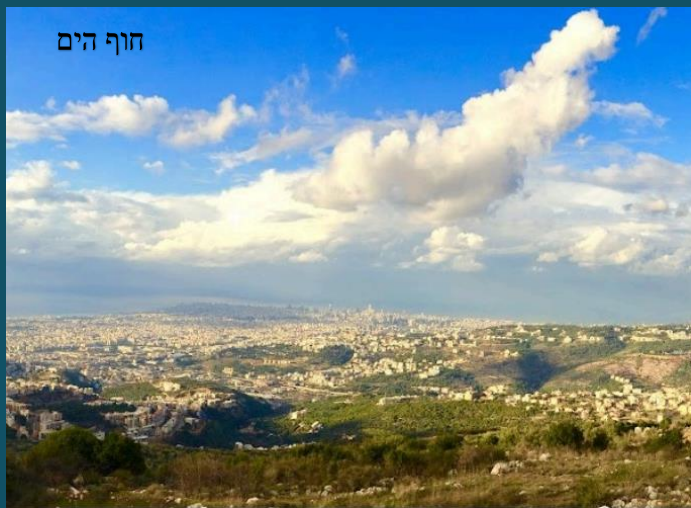
³ כמו הר הלבנון הידוע (הרצועה המערבית דלעיל), הנקרא בערבית 'גיבל לובנן א-ערביה' כלומר "הרי הלבנון המערביים".

¹ נהר 'ברדה' הוא אחד מ"אַמְנֵה וּפְרָפֶר נְהָרוֹת דְּמִשְׁק" (מלכים ב פרק ה פסוק יב), וחברו הוא נהר עוג' היורד ממזרח החרמון.

אורכו וגודלו של החרמון מסביר את העובדה שיש להר ארבעה שמות - כמו שנאמר בפרשת דברים (פרק ג פסוק ט) "צִידָנִים יִקְרָאוּ לְחַרְמוֹן שְׁרִיִן וְהָאֲמֹרִי יִקְרָאוּלוֹ שְׁנִיר", וכן בפרשת ואתחנן (פרק ד פסוק מח) "הַר שֵׂאֵן הוּא חַרְמוֹן". וכמו שכתב הגר"א (דברי הימים א ה כג, וכע"ז הציע הרמב"ן דברים ג ט) ש'חרמון' הוא הצד הדרומי של ההר, 'שיאון' הצד המזרחי, 'שריון' הצד הצפוני, ו'שניר' הצד המערבי. ובפרט הדברים אמורים אם נאמר שכל הרי "מול הלבנון" הם בעצם "הר חרמון".

ביאור אחר לארבעת השמות, אמרו חז"ל בספרי (פרשת עקב):

חוף הים

כפי שכתבנו, שלשת רצועות אלו הם למעשה הר אחד גדול, וזאת משום שבקעת הלבנון איננה כמו "בְּקַעַת יְרֵחוֹ" (דברים לד ג), או "בְּקַעַת הַיַּרְדֵּן"⁴, הנמוכה הרבה מתחת לפני הים (150 מטר מתחת לפני הים בצפונה, ועד כ-400 - בים המלח).

מה שאין כן בבקעת הלבנון שהיא "בקעה" רק ביחס להרים המקיפים אותה, אך למעשה היא מעפילה בפרשת המים שבמרכזה (מערבית לבעל-בפ) לגובה של 1,000 מטר⁵, ולפיכך ניתן להתייחס לכל רצועות אלו כהר אחד גדול - "הר הלבנון".

הבנת הטופוגרפיה של ההר, משמעותית להבנת המקראות בספר יהושע, כדלהלן.

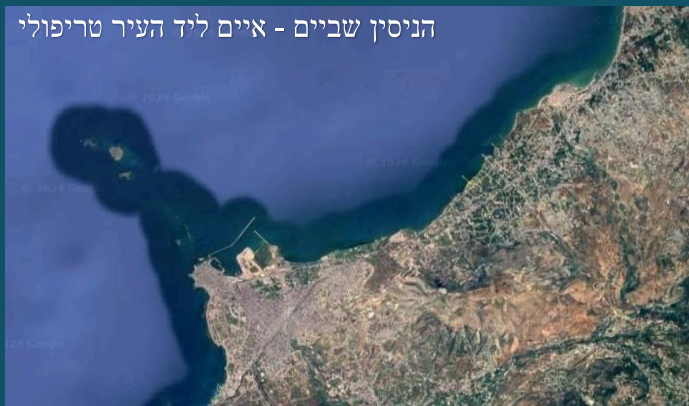
חוף הים

על שלשת רצועות אלו יש להוסיף את קו החוף שלמערב ההר, הנזכר בספר יהושע (ט א) בתואר: "חוף הים הגדול אל מול הלבנון".

בחוף הים קיימות הערים הגדולות והעיקריות באזור: צור, צידון (המוכרות מהמקרא, ושמן עליהם עד היום) ביירות, וטריפולי⁶, וכאז גם היום - רוב התושבים במדינת לבנון אשר אוכלוסייתה מונה כ-5.2 מיליון תושבים⁷ מתגוררים בחוף הים ובמורדות המערביים של הר הלבנון, וארבעה מחמשת הערים הגדולות במדינה הן על הים:

פְּיֵרוֹת - בת כ-2.1 מיליון תושבים, היא הבירה ובה הנמל הראשי. צידון (צִיידָא) - עיר נמל בת כ-250,000 תושבים.

הניסין שביים - איים ליד העיר טריפולי

טריפולי - בת כ-226,000 תושבים, עיר נמל בצפון לבנון. זְחֵלָה - העיר הגדולה בבקעת הלבנון, עם כ-150,000 תושבים. צור - בת כ-120,000 תושבים.

העיר צור

⁴ כפי שה"ערה" שבמקרא מכונה כיום. ומשם נהר הליטאני זורם לדרום, וכך גם מקורו של נהר האורונטס' הזורם צפונה, הוא ברום של 920 מטר, ויורד עד הקצה הצפוני של הבקעה, בה הוא

⁵ נכון ל-2022 למנינם.

⁶ אין לערבה עם העיר טריפולי שבמדינת לוב.

⁷ נכון ל-2022 למנינם.

הרי הלבנון והחרמון בחורף. תמונת לוין

הלבנון בגבולות הארץ ומצוות ירושתו

כיבוש הלבנון

העולה מכלל המקראות בספר יהושע ובתחילת ספר שופטים כי גבול הכיבוש הצפוני של יהושע הוא בעל גב בבקעת הלבנון תחת הר חרמון (שהוא כפי הנראה עמק בדרום הבקעה), אך את שאר בקעת הלבנון עד גבולה הצפוני ב"לבא חמת", לא כבש יהושע, וכך גם את יושבי ההר וחוף הים לא הורישו בני ישראל, ולא כבשו בזמן יהושע, אע"פ שנצטוו לכבוש את כל ההר, הבקעה והחוף.

דהנה, בנבואת הארץ הנשאת, שבה מתוארים המקומות המרכזיים שבהם ישבו הגויים לאחר הכיבוש, נאמר ליהושע (יג ה-ו):

"(ד) מתימן כל-ארץ הפנעני ומערה אשר לצידנים עד-אפקה עד גבול האמרי. (ה) והארץ הגבלי וכל-הלבנון מזרח השמש מבצל גד תחת הר-חרמון עד לבוא חמת. (ו) כל-ישבי ההר מן-הלבנון עד-משרפת מים כל-צידנים אנכי אורישם מפני בני ישראל רק הפלה לישראל בנחלה פאשר צויתיה"

ונבאר את הפסוקים:

פסוק ד' ותחילת פסוק ה' מתארים את חוף הים מתימן (דרום) לצפון: **כל ארץ הפנעני**. היינו "כל מלכי הכנעני אשר על הים" (יהושע ה א¹⁰). **ומערה אשר לצידנים** הצידונים יושבים לחוף הלבנון (לא ברור מהי "מערה"), **עד-אפקה עד גבול האמרי**. נראה ש"גבול האמרי" כאן הכוונה לממלכה שהייתה בצפון הר הלבנון בשם "אמרו" המוכרת מהארכיאולוגיה. "אפקה" זו איננה ידועה, ומההקשר נראה שהיא בצפון הר הלבנון.

והארץ הגבלי היא איזור העיר "גבל" המוזכרת בנבואת יחזקאל על צור (יחזקאל כז ט) המזוהה כיום עם העיר ג'וביל על שפת הים במערב הר הלבנון, צפונית לביירות. **וכל הלבנון מזרח השמש מבצל גד תחת הר חרמון עד לבוא חמת**. זוהי 'בקעת הלבנון' שהקצה הצפוני שלה הוא 'לבוא חמת' (מבואות "ארץ חמת")¹¹.

עד כאן תיאר את המקומות, וכעת מתאר את האומות: **כל ישבי ההר** היינו היושבים בהר הלבנון עצמו ולא בבקעה **מן הלבנון עד**

מצוות ירושת הארץ נשנתה בתורה כמה פעמים, וביציאתם מהר חורב, נצטוו לרשת את כל הארץ בפירוט גבולותיה, וכפי הנראה היא כל הארץ שניתנה לאברהם:

"אלהינו דבר אלינו בחרב לאמר רב-לכם שבת בזה הנה. פנו וסעו לכם ובאו הר האמרי ואל-כל-שכניו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים **ארץ הפנעני והלבנון עד-הנהר הגדל נהר-פרת**. ראה נתתי לפניכם את-הארץ באו ורשו את-הארץ אשר נשבע יי לאבותיכם לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם ולזרעם אחריהם (דברים פרק א ו-ח).

לאחר מכן כאשר חטאו במרגלים נלקחו מהם ארצות עמון מואב והר שעיר⁸, אבל ארץ הלבנון עדיין נשארה בידם, שהרי שוב נשנתה מצוות הכיבוש וגבולותיה בפרשת עקב (יא כג-כד):

"והוריש יי את-כל-הגוים האלה מלפניכם וירשתם גוים גדלים ועצמים מכם. כל-המקום אשר תדרו פה-רגלכם בו לכם יהיה מן-המדבר והלבנון מן-הנהר נהר-פרת ועד הים האחרון יהיה גבולכם."

וכמש"כ רמב"ן על פי דברי חז"ל (בספרי שם) שהארץ שבתוך גבולות "מן-המדבר והלבנון מן-הנהר נהר-פרת ועד הים האחרון יהיה גבולכם" הם גבולות מצוות הכיבוש, וכלשונו:

"יהיה גבולכם - שאתם חייבים לכבוש ולאבד משם העמים כמו שאמר כאן: וירשתם גוים גדלים ועצמים מכם, ולעקור ע"ז ומשמישה כמו שהזכיר למעלה (פרק ז פסוקים ה, וכה) ...

ומכאן יצא לרבותינו (חלה פ"ד מ"ז) המחלוקת בסוריא שקורין אותה כיבוש יחיד. והטעם - כי דוד כבש אותה ברצון נפשו שלא שאל באורים ותומים ולא נמלך בסנהדרין, כי היה חייב להוריש כל שבעת הגוים בתחלה ואחרי כן אם ירצה ילך אל ארץ אחרת כאשר הבטיח השם בכאן. ומפני שלא נעשה הכבוש ההוא כמצוות התורה, אמרו מקצתם לא שמה כבוש ודינו במצות כדן חוצה לארץ."

הרי שגם בגבולות הארץ שלאחר חטא המרגלים הלבנון הוא חלק מחובת הכיבוש⁹.

⁸ שבתחילה נכללו ב"אל-כל-שכניו" (ספרי שם), ולאחר שחטאו נאמר להם "פי לא-אתו לכם מארצם עד מדרו פה-רגל פי ירשה לעשו נתתי את-הר שעיר" (פרשת דברים פרק ב פסוק ה). "אל-תצר את-מואב ואל-תתגר גם מלחמה פי לא-אתו לה מארצו ירשה פי לבני-לוט נתתי את-יער ירשה" (שם ט), "פי לא-אתו מארץ בני-עמון לה ירשה פי לבני-לוט נתתי ירשה" (שם יט) [ע"פ הגר"א אדרת אליהו דברים א ז. ועל פי דבריו נראה להציע דמשום כך לא נזכר בפרשת עקב "מים-סוף ועדי-פלישתים" כמו בפרשת משפטים (כג לא), משום שהר שעיר (שהוא אל נכון ההר המכונה כיום "הר הנגב", כמש"כ הגר"א שהר שעיר הוא לדרום הר האמורי וארץ כנען), חוצץ בין הר האמורי וים סוף].

⁹ גבולות אלו נאמרו שוב בנבואה ליהושע לקראת הכניסה לארץ ישראל (יהושע א ד):

חשוב לציין שאונקלוס מתרגם כאן "ליבנון" כפשוטו, ולא כמו שترגם בבקשת משה בריש פרשת ואתחנן "בית מקדשא".

¹⁰ וכע"ז בפרשת שלח יג כט. ואין המכוון ל"ארץ כנען" שהיא כלל עבר הירדן המערבי, אלא כמו שישנה "ארץ הפנעני הישב בערבה" (פרשת ראה יא ל). כך גם כאן זו ארץ האומה הכנענית שעל הים, ואכמ"ל.

¹¹ מה שהבקעה נקראת "לבנון" יובן על פי מה שכתבנו לעיל שהיא בעצם חלק מההר (ובאמת החוי שישב שם נקרא בשופטים "יושב הר הלבנון").

מְשָׁרְפֹת מִים, כָּל צִידָנִים - אֲנֹכִי אוֹרִישׁם מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, רַק הַפְּלָה לְיִשְׂרָאֵל בְּנִחְלָה כְּאֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ.

התמונה המתקבלת מצירוף כלל המקורות בעניין, היא כזו: תחת הר חרמון בצד מערב קיימת בקעת הלבנון, בדרומה נמצא 'בעל גד' ויהושע כבשו, ומצפון ל'בעל גד' נמצא 'בעל חרמון', והחוי ישב משם וצפונה עד לבא חמת, שהוא הקצה הצפוני של הבקעה¹².

זיהוי בעל גד: נראה כי "בעל" הוא כינוי למישור פורה (יונתן מתרגם לשונות "עמק" ו"בעל" - "מישר"¹³), וייתכן לזהות את "בעל גד" עם "עמק עיון" (בערבית: מְרַג' עיון) שהוא עמק קטן בין ההרים שלדרום בקעת הלבנון, מצפון למטולה. המשמר את שמה של העיר "עיון" המקראית¹⁴, ולכאן נראה שיהושע כבש עד עמק זה, ועד בכלל.

הכיבוש בזמן דוד ושלמה

דוד כבש את כל ממלכות ארם שבצפון ונתהי ארם לְדוֹד לְעַבְדֵי נוֹשְׂאֵי מְנַחֵה (ש"ב ח ו), ואף התיישבות בני ישראל התרחבה בימיו, ולראשונה נזכר בתקופתו יישוב עד "לבוא חמת", וכך כאשר דוד מעלה את הארון מקרית יערים הוא מקהיל "את כל יִשְׂרָאֵל מִן שִׁיחֹר מְצָרִים וְעַד לְבֹא חֲמַת" (דברי הימים א פרק יג פסוק ה), ועל פי האמור זוהי ההתיישבות בבקעת הלבנון.

וגם בחוף הים ניתן ללמוד על ההתיישבות בימי דוד מהמפקד שעשה, שנאמר בו: "וַיָּבֹאוּ דָּנָה יַעֲזֹב וְסָבִיב אֶל צִידוֹן"¹⁵. וַיָּבֹאוּ מִבְּצֻר צֹר וְכָל צָרֵי הַחֹוֵי וְהַנְּפֻצִים (שמואל ב פרק כד פסוק ו - ז).

¹² חשיבות מיוחדת יש בפסוקים אלו לגבי זיהוי "לבא חמת" שהוא הגבול הצפוני של הגבולות שבפרשת מסעי, וכן גבול ההתיישבות בזמן דוד ושלמה, שלדברינו "לבא חמת" הוא הקצה הצפוני של בקעת הלבנון, וכשיטת בעל כפתור ופרח המזהה את העיר "חמת" עם העיר "חמאה" צפונית להר הלבנון. ובכדי להוכיח את ביאורינו כי המכוון ב"כָּל הַלְּבָנוֹן מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ מִבְּעַל גַּד מִחַת הַר חֲרָמוֹן עַד לְבֹא חֲמַת" הוא לבקעת הלבנון, יש לברר ג' דברים: (א) היכן נמצא "בעל גד". (ב) מהו "לבא חמת", והיכן נמצאת ארץ חמת שבה הערים חמת ורבלה. (ג) היכן ישבו הגויים שלא הורישו בני ישראל. אפשר לקבל בירור בעניין זה במייל: 0276679@gmail.com.

¹³ ובמשנה מצינו "שדה הבעל" שהיא קרקע שאינה צריכה להשקות, דסגי לה במטר השמים (בשונה מ"שדה בית השלחין" הצמאה למים), והיא שדה שבעמק (כמש"כ בשם תרגום יונתן, וכך נראה לכאן בסוכה לג:).

ובטעם הדבר שהמישור הפורה שאינו צריך להשקיה נקרא "בעל" ראה מועד קטן ב. "בעל לישראל דמייתבותא". ויש המפרשים (עני' רמב"ן דברים פרק ג פסוק ט) שהוא שם שקראוהו הכנענים יושבי הארץ, על שם ה"בעל" שהיה אלוהיהם, כידוע, והיו מייחסים לו גם שמות לואי, וכמו שמצינו את "בעל זבוב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן" (מלכים ב פרק א פסוק ב), ואפשר ליישב את שני הפירושים יחדיו.

¹⁴ מל"א טו כ, מל"ב טו כט, דה"ב טז ד, בכל המקומות הנ"ל משמע שהיא הייתה העיר הצפונית ביותר של ישראל באותה העת.

עמק עיון הוא קצהו הדרומי של האזור ההררי המכונה "סף הבקעות", המפריד בין עמק החולה לבין בקעת הלבנון ובכך קוטע את רצף העמקים של השבר הסורי-אפריקני.

אמנם גם בזמנם נראה שעיקר היישוב היה עד דן, וכך גם החלוקה לשבטים לא הייתה אלא עד לדן, שהרי לא שמענו על חלוקת נחלות נוספת, שהרי המושג מ"דן ועד באר שבע" מוזכר גם בימי דוד ושלמה¹⁶.

שלמה בנו מלך על כל המרחב, כאמור:

"וְשָׁלְמָה הָיָה מוֹשֵׁל בְּכָל-הַמְּמַלְכוֹת. מִן-הַנְּהָר אֲרָץ פְּלִשְׁתִּים וְעַד גְּבוּל מְצָרִים מְגֵשִׁים מְנַחֵה וְעַבְדֵי אֶת-שָׁלְמָה כָּל-יְמֵי חַיָּו... רָדָה בְּכָל-עֵבֶר הַנְּהָר מִתְּפֹסֵחַ וְעַד-עֵזָה בְּכָל-מְלְכֵי עֵבֶר הַנְּהָר" (מלכים א פרק ה פסוק א - ד).

ואף נזכר בפירושו כיבושו בארץ חמת ובלבנון (דברי הימים ב פרק ח פסוק ג - ט):

"וַיֵּלֶךְ שָׁלְמָה חֲמַת צוֹבָה וַיִּחְזַק עָלֶיהָ. וַיִּבֶן אֶת-תְּדֹמֹר בְּמִדְבָּר וְאֵת כָּל-צָרֵי הַמְּסַפְּנוֹת אֲשֶׁר בְּנֵה בְּחֲמַת... וְאֵת כָּל-חֶשֶׁק שָׁלְמָה אֲשֶׁר חֶשֶׁק לְבָנוֹת בִּירוּשָׁלַם וּבְלִבְנוֹן וּבְכָל אֲרָץ מְמַשְׁלָתוֹ. כָּל-הַעַם הַנּוֹתֵר מִן-הַחֲתִי וְהָאֲמֹרִי וְהַפְּרָזִי וְהַחֹוֵי וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר לֹא מִיִּשְׂרָאֵל הֵמָּה. מִן-בְּנֵיהֶם אֲשֶׁר נִוְתְּרוּ אַחֲרֵיהֶם בְּאֲרָץ אֲשֶׁר לֹא-כְלוּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלֵם שָׁלְמָה לְמַס עַד הַיּוֹם הַזֶּה".

[לכאן כיבושי שלמה הנזכרים כאן הם הנחשבים לגבול הצפוני של "כיבוש עולי מצרים", עי' דברי החזו"א שהובאו בהערה¹⁷, ואכמ"ל].

וכך גם בחנוכת הבית שעשה שלמה נאמר "וַיַּעַשׂ שָׁלְמָה בְּצֵאת-הָהֵיא אֶת-הַחֹג וְכָל-יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ קָהָל גָּדוֹל מִלְּבֹא חֲמַת עַד-נַחַל מְצָרִים (מלכים א פרק ח פסוק סה).

שטח העמק כ-10 קמ"ר, אורכו המרבי מדרום לצפון כ-6 קילומטרים ורוחבו כ-2 קילומטרים. חלקו הדרומי מישור בגובה 490-500 מטרים מעל פני הים, וחלקו הצפוני מתרומם במתינות עד לגובה 580 מטרים. הוא תחום על ידי שלוחות של רכסי ההרים - שלוחת אל-ח'יאם ממזרח, שלוחת מרג' עיון-קליעה מצפון וממערב, ושלוחת מטולה מדרום.

¹⁵ נראה כי "צידון" הוא שם כולל לכל ארץ הצידונים, בשונה מ"צידון רבה" שהיא העיר, ואכמ"ל.

¹⁶ ש"ב יז יא, כד ב, כד טו, מל"א ה ה.

¹⁷ כך כתב החזו"א (מעשרות סי' כ"א ס"ק י"ד):

"במש"כ שביעית סי' ד' סק"ה להסתפק אי כיבשו דוד ושלמה כל הארץ - ראיתי כי מקרא מלא הוא מלכים א' ט' כ' כ"א דשלמה הניחם למס עובד עד היום הזה, ולמאי דמבואר חולין ז' א' חשיב כיבוש וכן אמרו בירושלמי שביעית פ"ו ה"א סבר מעלי מיסין כמו דנתכבו (ע"י מש"כ שביעית סי' ג' ס"ק י"ט). ונראה דלענין "כל מקום דתדרוך כף רגלכם" לא די בהעלאת מס דמ"מ אין כאן יישוב ישראל ואין ראוי להוסיף על הארץ בעת שעדיין לא הושיבו ישראל בארץ כולה, והיינו דין סוריא".

נקודה נוספת שעמד עליה החזו"א (שביעית סי' ד' סק"ה, במוסגר) היא, מדוע דוד ושלמה לא גירשו או הכו את הנשארים, ועל כך כתב:

"ולא מצינו שהוריש דוד אותן הנשארים ע"ג דהשאירום הראשונים שלא בדין כדכתיב שם ב', מ"מ לא נתחייבו ישראל אח"כ להורישם, וכל מעשי דוד ושלמה ע"פ ד"ו".

יש לשים לב שהחזו"א מדבר על חיוב הורשת (-גירוש) הגויים ורק ע"ז כתב שהחיוב היה רק בתחילה, ולא על חיוב ירושת הארץ כיבושה וההתיישבות בה, שהוא חיוב תמידי גם בזמנינו.

לאחר מכן פשעו ארם מתחת יד שלמה (מל"א יא כד-כה), וכפי הנראה שהם כבשו את חלקי הארץ הצפוניים ובכללם בקעת הלבנון, עד שירבעם בן יואש מלך ישראל "השיב את-גבול ישׂראל מלבוא חמת עד-ים הערבה" ו"השיב את-דמשק ואת-חמת ליהודה בישׂראל" (מלכים ב פרק יד פסוק כג - כח)¹⁸, אך רק "ימים קלים עשו ישראל באותה הארץ" (ירושלמי חלה פ"ב ה"א).

הלבנון בפרשת מסעי ובנחלות השבטים

מקומו של "הר ההר", שהוא נקודת הגבול הצפון מערבית של גבולות מסעי, אינו ידוע, ורבו בזה הדעות, ולכן יש שרצו להוציא חלק מהר הלבנון מהגבול, כמו בספר 'אדמת קדש' שהיא הדעה המדרימה ביותר שזיהה את הר ההר בגבעות של העיר ביירות (שיטתו מוקשית מאוד, ולא הבאנו כאן אלא לומר שדרומית מזה לית מאן דפליג). אמנם כמו שכתבנו לעיל בשם הרמב"ן - מצוות הכיבוש

נאמרה בפרשת דברים ובפרשת עקב, והיא עד נהר פרת¹⁹, ועל כן אם גבולות פרשת מסעי אינם מגיעות לנהר פרת יש לומר שהם אינם קובעות את חובת הכיבוש²⁰.

והנה השבטים הצפוניים ביותר הם נפתלי במזרח ואשר במערב, העיר הצפונית ביותר בנחלת אשר היא "צידון רבה" (יהושע פרק יט פסוק כח), אמנם "אשר לא הוריש את-ישׂבי עכו ואת-ישׂבי צידון ואת-אחלב ואת-אכזיב ואת-חלבה ואת-אפיק ואת-רחב" (שופטים א לא).

בנחלת נפתלי לא מוזכר קו הגבול הצפוני, וכפי הנראה היא לא עברה את עמק עיון (ודאי לא ככיבוש בפועל, אבל לכאן גם לא נפלה להם בנחלה, יעויין בספר "ערכה של ארץ ישראל"). גבול זה חופף עם גבול ההתיישבות הידוע בבניאים "מגן ועד-באר שבע" (שמואל א פרק ג פסוק כ, ועוד²¹), ונשארה הארץ הרבה מאוד לרשתה.

מעלותיו של הלבנון

מעניין לציין כי בזה דומה הלבנון לירושלים ובית המקדש, בהיות ובמקרא ובחז"ל כמעט ולא משבחים את ארץ ישראל בכך שהיא יפה, אלא בכך שהיא ארץ טובה, דהיינו ארץ חקלאית ופוריה, וכלשון התורה בפרשת עקב:

"כי יי אלקיך מביאך אל ארץ טובה, ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בפקעה ובהר. ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון, ארץ זית שמן ודבש. ארץ אשר לא במספנת תאכל בה לחם, לא תחסר כל בה, ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצב נחשת. ואכלת ושבעת וברכת את יי אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך".

והטעם שהיופי לא מוזכר, הוא לא בגלל שהארץ לא יפה, אלא משום שהמבוקש הוא מקום שיועיל לעם ששוכן בו, שיוכלו לשבת בו תחת הגפן והתאנה, ולא יחסרו כל בה.

לעומת זאת על יפיה של ירושלים מצינו הרבה התייחסות, הן במקראות והן בחז"ל, ירושלים היא "יפה נוף" (תהלים פרק מח פסוק ג), היא "העיר שיאמרו פלילת יפי משוב לכל-הארץ" (איכה פרק ב פסוק טו), "עשרה קבים יופי ירדו לעולם, תשעה נטלה ירושלים, ואחד כל העולם כולו" (קידושין דף מט עמוד ב), ורבי נתן אומר: "אין לך אהבה כאהבה של תורה. ואין לך חכמה כחכמה של ארץ ישראל. ואין לך יופי כיופיה של ירושלים" (אבות דרבי

מראה הלבנון

מעלתו המיוחדת של הלבנון הוא ביופי מראהו, וכך כאשר נשאלת הרעיה (שיר השירים פרק ה פסוק ט):

מה-דודך מדוד? היפה בנשים! מה-דודך מדוד - שפכה השבעתנו?!

פותחת היא ועונה להם בתיאור מפורט, ואותו היא חותמת (שיר השירים פרק ה פסוק טו):

מראהו - כלבנון!

בחור - כארזים!

כאומרת להם, אינני צריכה לפרט את מראהו, די לי אם אומר לכם כי מראהו כלבנון, וכך מתאר לנו האבן עזרא שם את מראה הלבנון: "שהוא נחמד למראה... שיש בלבנון עצים אין מספר להם אצל בני אדם, וכשיראה האחד מהם יחשוב שאין כמוהו, ולא ילך כי אם מעט בלבנון - וימצא יותר מופלא ונכבד ממנו, כן מעשה המקום!".

ואף חז"ל דרשו את היופי הזה על המשחיר פניו על דברי תורה, ואמרו:

"כל המשחיר פניו על דברי תורה בעולם הזה - הקדוש ברוך הוא מבהיק זיויו לעולם הבא, שנאמר מראהו כלבנון בחור כארזים" (סנהדרין דף ק עמוד א).

²⁰ במפרשים נאמרו כמה טעמים בגבולות אלו, ובביאור דברי רש"י שם, והיות פשוט במקרא שהם הגבולות להנחלה וחלוקה לשבטי ישראל, ואכמ"ל, ולכן הם שגשבו ב"ארץ הנשארת" שהיא הארץ המיועדת ל "רק הפילה בנחלה".

²¹ במפקד שעשה דוד נאמר "ויבאו דנה יעון" (שמואל ב פרק כד פסוק ו), ייתכן שהם שני הערים שבגבול צפון-מזרח של הנחלות: דן ועיון.

¹⁸ ראה רש"י שם שהשיבה מיד מלכי ארם.

¹⁹ הערה: גבול חובת הכיבוש לא חייב להיות עד נהר פרת ממש, וכמו שביאר החז"ל (שביעית סימן ג' סק"ל) שהוא "הרחבת המיצרים" (עי' בבא בתרא סא:), דהרי סוריא מפסיקה, אך זה ודאי צריך להיות יותר קרוב לפרת, ולא בהר הלבנון המרוחק מהפרת הרבה, וכ"ש שלא בצידון הנמצאת בשליש התחתון של הר הלבנון.

ריח הלבנון

בדבר נוסף נשתבח הלבנון - בריחו הטוב, והוא שהנביא הושע אומר (פרק יד פסוק ו - ח):

”אֲהִיָּה כִּטְל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כְּשׁוֹשַׁנָּה וְיִבֶּן שְׁרָשְׁיוֹ כְּלִבְנוֹן. יִלְכוּ לִנְקוּטָיו וְיִהְיֶה כְּנֵיֶת הוֹדוֹ וְרִיחַ לֹו כְּלִבְנוֹן. יֵשְׁבוּ יִשְׁבֵי בְּצֵלוֹ יִחִיו דָּגָן וְיִפְרְחוּ כִּגְפֹן זָכְרוּ כְּיֵין לִבְנוֹן.”

וביאר הרד"ק שם: "כי הלבנון יש בו מינים רבים מעצים ומעשבים, ויש בהם נותני ריח טוב".

ואף הרוד משבח את רעיותו: "וְרִיחַ שְׁלֵמַתִּיךָ כְּרִיחַ לִבְנוֹן" (שיר השירים פרק ד פסוק יא).

ובמדרשי חז"ל הלבנון בעל המראה, הכבוד, והריח, הא סמל הן לבית המקדש, והן למלך. וכמו שאמרו בספרי (פרשת דברים א ז, וכע"ז עוד הרבה):

"והלבנון - אמר להם כשאתם נכנסים לארץ צריכים אתם להעמיד לכם מלך ולבנות לכם בית הבחירה. מנין שאין לבנון אלא מלך שנאמר (יחזקאל יז ג) בא אל הלבנון ויקח את צמרת הארז, ואומר (מ"ב יד ט) החוח אשר בלבנון.

ואין לבנון אלא בית המקדש שנאמר (ירמיה כב ו) גלעד אתה לי ראש הלבנון, ואומר (ישעיה י לד) ונקף סבכי היער בברזל והלבנון באדיר יפול. דבר אחר: למה קורים אותו לבנון? שמלבין עונותיהם של ישראל שנאמר (ישעיה א יח) אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו".

הלבנון בתפילת משה

משה רבינו בתחנוניו ביקש (פרשת ואתחנן פרק ג פסוק כה):

”אֲעִבְרָה־נָא וְאֶרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הֲהִיא הַטּוֹבָה הַזֶּה וְהַלְבָּנוֹן”

ואף שאונקלוס וחז"ל בהרבה מקומות דרשוהו על בית המקדש, עדיין בפשטיה דקרא "הלבנון" הוא ההר הידוע²³.

ונראה כי משה פתח בכלל של "הארץ הטובה", ואח"כ פירט אותה לשניים: א. ההר הטוב הזה, ב. והלבנון, ו"ההר הטוב" הוא ההר המרכזי של הארץ,

נתן נוסחא א פרק כח), ואמר רבי יוחנן "אנא אשתיירי משפירי ירושלים" (בבא מציעא דף פד עמוד א), ועוד ועוד.

והמקום הנוסף שמצינו בו בארץ ישראל עניין רב במראהו הוא הלבנון, ואף על צור (בירת הלבנון בחלק מהתקופות) נאמר "את אמרת אני פלילת יפי" (יחזקאל פרק כז פסוק ג)²².

כבוד הלבנון

נתנבא ישעיהו (פרק לה פסוק א - ב):

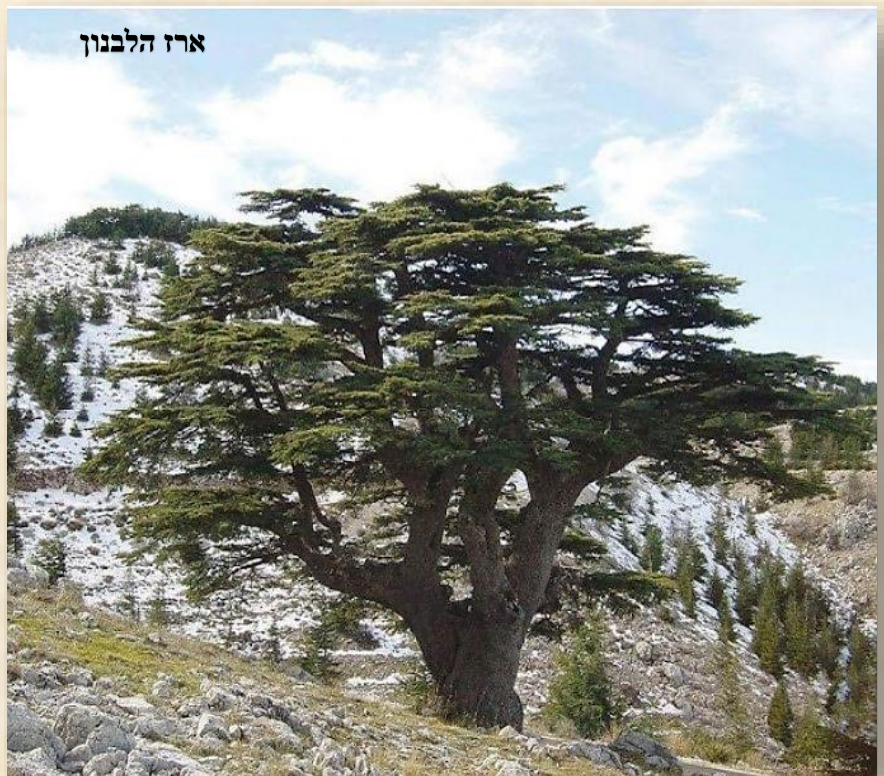
”יִשְׁשׂוּם מִדְּבַר וְצִיָּה וְתִגַּל עֲרֵבָה וְתִפְרַח כְּחִבְצֵלֶת. פֶּרַח תִּפְרַח וְתִגַּל אֶף גִּילַת וְרִגְוֹן כְּבוֹד הַלְבָּנוֹן נִמְוֶן־לָהּ הַדֵּר הַכֶּרְמֶל וְהַשְּׂרוּן הַמָּה יִרְאוּ כְבוֹד־יְהוָה הַדֵּר אֶל־הַיַּנּוֹן”

ובמה מתכבד הלבנון? בארזי הרמים והנישאים, שעליהם הבטיח ישעיהו את ציון (פרק ס פסוק ג):

”כְּבוֹד הַלְבָּנוֹן אֲלֵיךָ יָבוֹא פְרוֹשׁ תִּדְהָר וְתִאֲשׁוּר יִחְדּוּ לְפָאֵר מְקוֹם מְקַדְּשֵׁי וּמְקוֹם רְגְלֵי אֲכַבֵּד”

וביאר שם המלבי"ם: "מספר בנין המקדש כי לבנין המקדש יביאו כבוד הלבנון והוא - הארזים היותר גבוהים אשר יער הלבנון מתכבד בהם, וגם ברוש תדהר ותאשור יבוא יחדו".

ארז הלבנון

טובה" היא ארץ חקלאית, ולעומת זאת עיקר חשיבתו של הלבנון הוא בתוארו ומראהו ולא בגדוליו, וצ"ת.

²³ ר' מיוחס, ועי' רש"ר הירש.

²² ושמה לפי זה יובן מדוע משה לא קראו "הלבנון הטוב", אלא אמר "ההר הטוב הזה, והלבנון", שמשמע שאין הלבנון בכלל הטוב הוא, ונראה ש"ארץ

שלאחר מכן נקרא חציו הדרומי "הר יהודה" (יהושע פרק יא פסוק כא, ועוד), וחציו הצפוני נקרא "הר ישׂראל" (שם, ועוד), והר זה הוא אכן הר טוב מאוד, וראוי לו שמו "ההר הטוב", שהרי ליוסף אמר "מְבַרְכֶת יְיָ אֶרְצוֹ" (פרשת וזאת הברכה לג יג), וכמו שאמרו ע"ז בספרי שם "מלמד שארצו של יוסף מבורכת מכל הארצות".

ויש לבאר למה פירט משה את רצונו לראות דווקא את שני ההרים אלו, ובפשטות ניתן לומר שאלו הם שני ההרים העיקריים של הארץ הטובה, והם עיקר הארץ, וכל השאר רק נספחים אליהם.

ויש לנו ללמוד מזה עד כמה הלבנון הוא חלק מרכזי בארץ אשר נשבע ה' לתת לבני ישראל.

טעם נוסף ניתן לומר ע"פ מה שכתב האור החיים שם, כי נתחכם משה לומר כדברים האלה לבל יהיה מקום לה' לומר שיראה משם את הארץ ולא יצטרך לעבור, ולזה פרט את כל המקומות שאין מציאות לראות כל זה מרחוק אם לא יעבור.

אמנם למעשה בראיית משה את הארץ נאמר (פרשת וזאת הברכה לר א-ה):

"וַיִּרְאֶהוּ יְיָ אֶת-כָּל-הָאָרֶץ אֶת-הַגִּלְעָד עַד-דָּן. וְאֵת כָּל-נַפְתָּלִי וְאֶת-אֶרֶץ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְאֵת כָּל-אֶרֶץ יְהוּדָה עַד הַיָּם הָאֲחֵרוֹן. וְאֶת-הַנֶּגֶב וְאֶת-הַכּוֹכָר בְּקֶעֶת יְרַחוּ עִיר הַתְּמָרִים עַד-צֶעַר. וַיֹּאמֶר יְיָ אֵלָיו זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְיִרְעָף אֶתְנַנָּה הָרְאִיתִיךָ בְּעֵינַיִךָ וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר."

והנה הלבנון לא מוזכר כאן, והנקודה הצפונית ביותר היא "נפתלי" שהיא הר נפתלי (-הרי הגליל העליון) ומשמע שלא ראהו משה, ולא נענתה תפילתו לראות את הלבנון²⁴, וא"כ עולה כי משה ראה רק את גבולות הנחלות שהנחיל יהושע, וצריך תלמוד.

עוד יש לעמוד על כך שראה משה את הארץ לפי שבטיה²⁵, וסדר ראייתו היא מדרום עבר הירדן לצפונה ("אֶת-הַגִּלְעָד עַד-דָּן"), ולאחר מכן בארץ כנען מצפונה לדרומה - בתחילה את ההרים מצפון לדרום ("וְאֵת כָּל-נַפְתָּלִי וְאֶת-אֶרֶץ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְאֵת כָּל-אֶרֶץ יְהוּדָה"), אח"כ את השפלה, חוף הים, והנגב ("עַד הַיָּם הָאֲחֵרוֹן, וְאֶת-הַנֶּגֶב"), ואח"כ את בקעת הירדן עד לצער שבדרומה ("וְאֶת-הַכּוֹכָר בְּקֶעֶת יְרַחוּ עִיר הַתְּמָרִים עַד-צֶעַר").

ויש להתבונן למה נזכרו בארץ כנען רק נחלתם של ארבעה שבטים, ונראה, שלא בא הכתוב לפרט את נחלות השבטים, אלא את חלקי

הארץ, וחלקי הארץ הנקראים על שם השבטים הם רק אלו שהוזכרו כאן, שעל שם שבטים אלו נקראו ההרים "הר יהודה" ו"הר ישראל / אפרים" וכן "הר נפתלי" (יהושע כ ז). מה שאין כן בשאר השבטים (אשר, נפתלי, יששכר, זבולון, בנימין, דן), שלא נקרא הר או עמק על שמם, והם נטפלים כאן לשאר השבטים.

ועל כן נקוה לנבואת זכריה (פרק י פסוק י) "וְהִשְׁבִּיבוּתִים מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמֵאֲשׁוּר אֶקְבְּצֵם וְאֶל-אֶרֶץ גִּלְעָד וּלְבָנוֹן אָבִיָּאם וְלֹא יִמָּצָא לָהֶם", הרחיבי עד דמשק משכנותיך, קבלי בנייך ובנותיך. במהרה בימינו אמן.

²⁵ הוי אומר שכבר ידע משה היכן כל שבט ינחל, ולכאן אף ישראל כשקיבלו את התורה הבינו את הדברים ולא הייתה תורה לפנייהם כספר החתום, אל היה מובן להם מהו 'נפתלי' ומהי 'ארץ יהודה', ויש לזה עוד ראיות ואכמ"ל.

²⁴ כע"ז דייק בהגהות יע"ץ בבא בתרא נ"ו ע"א.